

NOTES SOBRE EL TRASPÀS DE LA PROPIETAT AGRÍCOLA BAIXLLOBREGATINA DE LA BURGESIA BARCELONINA A LA PAGESIA LOCAL, A LA PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XX. EL CAS DE SANT JOAN DESPÍ (1)

Mercè Renom i Pulit

Articles

La població de Sant Joan Despí, com la de la majoria de pobles del Baix Llobregat, havia sofert al llarg dels segles un procés de pèrdua del control de la seva producció agrícola, de manera que a meitat del segle XIX gairebé un 50% del seu rendiment agrícola era en mans de les classes benestants barcelonines (2).

Aquest procés, en determinats territoris del marge esquerre del Llobregat, de Molins de Rei al mar, s'intensificà a la primera meitat del segle passat de resultes de la implantació del regadiu (com més tard passaria al marge dret). Així mateix ens consta que es produí un moviment vers la concentració de la propietat agrària, semblant al que es va donar en altres llocs en el moment de l'arrencada del capitalisme agrari i, per exemple, està documentat que alguns dels majors propietaris vuitcentistes de Sant Joan Despí havien format el seu patrimoni en el moment de la introducció del regadiu a base de la compra de terres a diversos petits propietaris de localitat o poblacions veïnes (3).

Al segle XX va donar-se el procés invers: mentre que la burgesia havia perdut interès pel manteniment de les seves finques agrícoles, especialment en determinats moments que permetien altres tipus d'inversions molt més rendibles, determinats masovers i agricultors de la comarca es trobaven en condicions d'adquirir terres.

Intentar esbossar el ritme d'aquest procés a partir de l'anàlisi de les principals finques de Sant Joan Despí és l'objectiu d'aquestes notes. Som conscients, però, que només en podem oferir una aproximació susceptible d'ésser corroborada o modificada en treballs posteriors, ja que per ara només hem pogut analitzar algunes de les majors finques del terme. Però convé fer-ne una anàlisi més exhaustiva i estendre-la a la resta de poblacions regades pel Canal de la Infanta (1819), per

tal d'aconseguir-ne suficient informació i extreure'n conclusions més definitives (4).

Entretant, la documentació consultada fins ara ens permet fer les següents reflexions:

1. A Sant Joan Despí, les transaccions de compra-venta de propietats, posteriors a la introducció del regadiu (5), relatives a les finques més importants del terme (que tenien bona part de terres incloses en el sector regat), en la seva major part detingudes per barcelonins, efectuades fins a finals del segle XIX, en la seva pràctica totalitat consideraven tota la propietat en bloc, és a dir, no la dividien. Els propietaris, en els testaments, designaven l'hereu i establien molt clarament la línia successòria (com a resposta a la importància que donaven a la finca com a font d'ingressos necessaris per al manteniment del patrimoni familiar); i, si per raons particulars els convenia vendre, els compradors adquirien les finques també en bloc.

2. En canvi, a la primera meitat del segle XX s'observa un procés de divisió i segregació d'aquestes propietats, localitzat especialment en la dècada dels anys 20 i la dels anys 40 (procés íntimament relacionat amb la conjuntura econòmica general i fruit de l'intent de superar les situacions, crítiques en ocasions, a base d'obtenir liquidesa del sector més feble d'entre els controlats pel posseïdor), tot i que s'aprecien algunes variacions degudes a circumstàncies particulars i familiars que avançaren o retardaren lleugerament l'acció (el cobrament d'una herència, per exemple, quan la situació econòmica era crítica, precipitava particions i vendes retingudes en els darrers anys de vida de l'anterior propietari) (6).

3. El caràcter de les més importants explotacions agràries del terme de Sant Joan Despí havia canviat profundament a les primeres dècades del

4 - S. Feliu de Llobregat - Colegio del "Buen Salvador,, - Jardines

La important propietat agrícola que tenia Erasme de Janer i de Gómina entre els termes de Sant Joan Despí i Sant Feliu de Llobregat a mitjan segle XIX, va convertir-se més tard en el Col.legi del Bon Salvador, avui encara actiu. Moltes propietats de barcelonins en aquesta zona van ser venudes a principis del segle XX (Sant Feliu de Llobregat, jardins del Col.legi Bon Salvador vers 1918. Postal de L. Roisin, Barcelona).

Font: Arxiu Històric Comarcal de Sant Feliu de Llobregat.

segle XX, en relació al que havia tingut al segle XIX: el que abans eren inversions rendibles, cercades per les majors fortunes urbanes barcelonines (7) va convertir-se en un bé comparativament poc productiu de rendibilitat molt menor que la d'altres operacions econòmiques possibles (comercials o industrials). Aquelles finques van esdevenir objectius de segon ordre considerats des del punt de vista de la seva estricta rendibilitat econòmica (8). Des de les primeres dècades del segle XX, ja no hi ha compradors, donat el cas, que s'interessin per adquirir-les en bloc; per això s'inicia la disgregació d'aquestes explotacions agràries.

4. Els compradors de les parcel·les de terrenys, segregades de les antigues grans finques del terme, foren gairebé sempre veïns de Sant Joan Despí. I en la majoria dels casos eren els que conreaven aquelles terres: masovers o parcers dels amos que ara es disposaven a vendre. A partir d'aquest moment, el sector dels agricultors locals amb més capacitat econòmica va tenir accés a la propietat d'aquelles terres, convenientment parcel·lades, que feia molts segles havien deixat de detentar (9). Amb això, una part de la pagesia local podia

esdevenir novament propietària dels mitjans de producció i controlar més directament el treball i el seu rendiment.

5. Finalment, si fins ara els beneficis (les plusvàlues) eren segregats de la localitat, pel fet d'ésser forasters la major part dels grans propietaris, i eren consumits o reinvertits en general a Barcelona, ara podien restar i beneficiar més directament un sector de la col·lectivitat local. Tot i que aquest canvi es produïa precisament en un moment de davallada relativa de la renda agrària, sens dubte va comportar una transformació social i política dins de la localitat.

Notes:

(1) Aquestes notes van ser presentades com a comunicació al II Col·loqui d'Història Agrària, celebrat a Barcelona els dies 9,10 i 11 de desembre de 1986 i a Olot el dia 12 del mateix mes, les actes del qual han quedat finalment inèdites.

(2) Vegeu: CODINA, J.: *El Delta del Llobregat i Barcelona*, Ariel, Esplugues de Llobregat: 1971; RENOM, M: "Inversions barcelonines en les terres de l'entorn. Un cas

concret al Baix Llobregat: Sant Joan Despí a mitjan segle XIX" a *El Pla de Barcelona i la seva història. Actes del I Congrés d'història del Pla de Barcelona (novembre 1982)*, Barcelona, Edicions La Magrana i Institut Municipal d'Història de l'Ajuntament de Barcelona, 1984, ps. 483-492; i TRIBÓ, G.: "Propietaris barcelonins al Baix Llobregat a mitjan segle XIX. Una aproximació als casos de Cornellà, Sant Boi i Viladecans", dins *Actes del II Congrés d'història del Pla de Barcelona (desembre 1985)*, Barcelona, Institut Municipal d'Història -Ajuntament de Barcelona: 1989, vol. I. ps. 419 - 434.

(3) Per exemple, la propietat que el 1852 ocupava el lloc 12è en ordre de major a menor líquid impossible, registrada a nom d'Eulàlia Lantí, de Barcelona (vegeu Arxiu Municipal de Sant Joan Despí (AMSJOD), Amillaramiento, 1852; i RENOM, M.: "Inversions barcelonines en les terres de l'entorn. Un cas concret al Baix Llobregat: Sant Joan Despí a mitjan segle XIX" a *El Pla de Barcelona i la seva història. Actes del I Congrés d'història del Pla de Barcelona, (novembre de 1982)*, Edicions de la Magrana i Institut Municipal d'Història de l'Ajuntament de Barcelona: 1984, ps. 483-492), s'havia constituït, almenys en bona part -caldría una investigació més detallada per a precisar-ne més exactament les proporcions- en els anys següents a 1823, a base de successives compres de petites finques (entre 1 i 4 mujades); i pel que en sabem, els venedors eren veïns del poble o de la comarca (Pere Mestres i Canalfas, Josep Norta, Hug i Esteve Norta i Vendrell...); i, fins i tot, quan algun cop es fa referència als límits de la peça de terra a l'hora d'adquirir-la i en traspasar-la, es veu clar que en el primer moment no hi figurava el canal i després sí (Registre de la Propietat de Sant Feliu de Llobregat (en endavant RPSFLL) vol. 11 antic (8 nou), fols. 14 i ss.

(4) Serà de gran interès el treball col·lectiu convocat pel Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat amb el títol "L'evolució de la propietat al Baix Llobregat (segles XIV al XX)".

(5) Ja hem vist a la nota 3, que la implantació del regadiu va afavorir en determinats casos l'acumulació de finques per part d'alguns inversors, pel que en sabem, barcelonins.

(6) Són destacables les de la Torreblanca (dels Escrivà de Romaní) els anys 1928-1929 i 1944-1945; i les de la propietat dels Maluquer (que comprenia també la dels Salvador) els anys 1917-1925 i 1932-1943.

(7) Entre els majors propietaris agrícoles de Sant Joan Despí, el 1852 hi figuraven alguns dels majors contribuents territo-

rials de Barcelona el mateix any, com són Francesc Tusquets (el 8è de Sant Joan Despí i el 26è de Barcelona) o Erasme de Janer i de Gònima (el 32è del terme de Sant Joan Despí i el 18è de Barcelona) (vegeu RENOM, M.: "Inversions barcelonines en terres de l'entorn. Un cas concret al Baix Llobregat: Sant Joan despí a mitjan segle XIX" i TATJER MIR, M.: "La propietat immobiliària urbana a Barcelona a mitjan segle XIX", dues comunicacions publicades a *El Pla de Barcelona i la seva història, Actes del I Congrés d'història del Pla de Barcelona, (novembre de 1982)*, Edicions La Magrana i Institut Municipal d'Història de l'Ajuntament de Barcelona: 1984, ps. 341-354 i 483-492, respectivament.

(8) Hem observat que, mentre el segle XIX rarament els propietaris d'aquestes finques morien sense haver fet testament i haver nomenat un hereu, el segle XX la mort sense testament va començar a donar-se amb freqüència, fet que originà la divisió dels béns entre tots els fills a parts iguals. Per exemple, entre les finques més grans, la de Víctor Serra i Campmany, el titular de la finca que ocupava el lloc 6è el 1852 (engrandida més tard per l'aportació d'una part del patrimoni Sandiumenge, que el 1852 era el més gran del terme a través de la seva mare Teresa Campmany i Sandiumenge, morta el 1931); en morir Serra sense testament el 8 d'abril de 1936, fou repartida (RPSFLL, vol.755 antic (423 nou), fols, 20 i ss). També Josep Maluquer i Salvador, titular de la finca que tenia el 3r. lloc el 1852, va morir el 10 de maig de 1931 sense testament (RPSFLL, vol. 11 antic (8 nou), fols 42 i ss.-. Aquest fet ens sembla significatiu de la disminució del caràcter de renda patrimonial atorgat a aquestes finques.

(9) Com ja hem dit a la nota 4, hi ha en curs una important investigació relativa a la particular evolució de la propietat agrària al Baix Llobregat i al procés que va originar una progressiva pèrdua del control de la propietat agrària per part de la pagesia local en benefici de la burgesia barcelonina, investigació que duen a terme un equip d'historiadors aplegats entorn del Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat. En aquests moments ja és possible d'afirmar, com ho fan Joan Fernández Trabal i Josep Fernández Trabal (a "La pèrdua de la propietat pagesa al segle XVII", en comunicació presentada a la XXXI Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, L'Hospitalet de Llobregat, 24-25 maig 1986) i Jaume Codina (en comunicació presentada a aquest II Col·loqui d'Història Agrària, titulada "La ruptura pagesa al Delta del Llobregat"), que aquest procés arrenca almenys als segles XV i XVI (amb la progressiva concentració de propietat agrària per part d'un sector de la pagesia local) i esdevé especialment intens al segle XVII.